

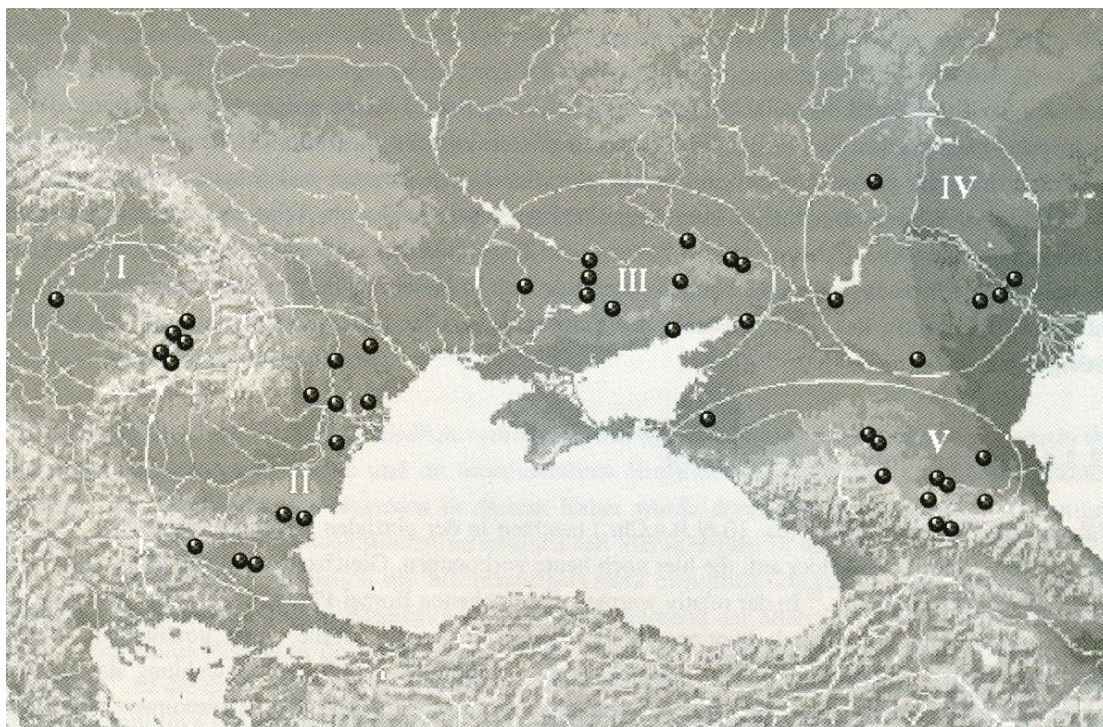
Megjelent: Letagadott eleink, a szkíták (Szkíta olvasókönyv). Kisenciklopédia 3. Magyarságtudományi Füzetek. Szerkesztette: Pápai Szabó György. Hun-idea, 2010. 33-42.

Grandpierre Atila:

A szkíták székhely eredete

A mai köztudat szerint a magyarok Árpáddal költöztek a Kárpát-medencébe, keletről, a hivatalos történetírás szerint a finnugor őshazából, krónikáink szerint Ázsiából, és ezek szerint ázsiai származásúak lennének. Az elmúlt évtizedekben, elsősorban Grandpierre K. Endre (1979, 1990, 1996, 2005, 2006) munkáinak nyomán egy harmadik nézet kezd megerősödni: eszerint a magyarság őshonos a Kárpát-medencében, és Árpád magyarjai csak visszajöttek őshazájukba. Az elmúlt években pedig egy sor olyan alapvető régészeti munka látott napvilágot, amely alátámasztja a magyarok Kárpát-medencei őshonosságát éppúgy, mint a Kárpát-medence őslakosságának kirajzásait és visszatéréseit. Az árpádi magyarság, és a szkíta nép őséneke kirajzása az i.e. 6. évezredben történt. Douglas T. Price és munkatársai 2001-ben az *Antiquity* nevű régészeti szakfolyóiratban közzétették stroncium-izotópos vizsgálataik eredményét. Eszerint Európa első magasműveltségét a Kárpát-medencéből a vonaldíszes kerámia népe vitte Nyugat-Európába i.e. 5 700-tól kezdve, mégpedig 10-20 fős kis csoportokban, amelyek főként fiatal nőkből álltak. Ez a műveltség i.e. 5 500-ban ért el a Rajnához, és később fokozatosan kiterjedt egész Nyugat-Európára. A nyugatra kirajzás kis létszámával ellentétben a keletre kirajzásra alaposabban felkészült az őslakosság, mert itt egy sokkal nagyobb szabású vállalkozásra került sor. Hatszáz évvel a nyugatra indulás után indult meg a keletre kirajzás, ám ezúttal összehasonlíthatatlanul nagyobb tömegekben. Ez a tény különös jelentőséget kap a legújabb eredmények fényében.

2004-ben jelent meg Blagoje Govedarica hamburgi régészprofesszor monográfiája „Zeptertrager - Herrscher der Steppen” címmel. Fő következtetése: i.e. 5 100-tól kezdve a Kárpát-medencéből, pontosabban az Erdély-Felső-Tisza körzetből (I) jelentős népesség települt ki az Al-Dunához (II), a Meótiszhoz (III), a Volga-könyökhöz (IV) és a Kaukázusba (V) (1. kép).

1. kép. Az erdélyi magasműveltség (I), a jogarhordozók népének kirajzása az eurázsiai síkságra i.e. 5 100-tól.

Ez az öt hatalmas művelődési központ évezredekken át meghatározója volt az eurázsiai fejlődésnek. Az i.e. 5 100-ban indult népesség-kitelepülés milliós nagyságrenddel jellemezhető, hiszen több ezer településről van szó, s ezek átlagos népessége néhány száz fő. Igor Manzura orosz régész 2005-ben jelentette meg az Oxford Journal of Archaeology-ban eredményét, amely szerint az i.e. 5. évezredtől Erdélyből nagy létszámú népesség költözött egyre keletebbre, település-hullámok egymásra következő sorozatát hozva létre a nyugat-eurázsiai síkságon. Felmerült bennem a kérdés: mi vezethette a Kárpát-medence korabeli lakóit arra, hogy nyugat felé csak kis csoportokat, kelet felé viszont hatalmas népességet bocsásson ki?

A magyarázatra az első fény akkor vetődött, amikor felismertem, hogy ugyanez a különös jelenség bukkant fel i.sz. 1 492-ben, amikor is II. Ulászló magyar király szentesítette az ősi székely szokásjogot, amely szerint hadiállapotban a székelyek hadrafoghatók, de nyugatra csak minden tizediket, keletre viszont minden másodikat hívhatják be katonának. Első pillantásra megdöbbenő, hogy az ősi székely szokásjog szerint a székelyeknek nem mindegy, milyen irányban található az a csatatér, amelyen életüket kockáztatják. Erre a jelenségre azt a magyarázatot találtam, hogy a Kárpát-medence növény-és állatföldrajzi viszonyai alapján egy övezetbe tartozik az eurázsiai síksággal (2. kép),

2. kép. Az eurázsiai síkság a Kárpát-medencétől a Csendes-Óceánig terjed.

hasznolóak az életfeltételek, tehát minden bizonnyal a Kárpát-medencében őshonos nép elsősorban kelet felé települt ki már az emberreválás időszakában. A Rudapithecustól a gravetti népig valóban kimutathatóak a Kárpát-medencéből történt kirajzások (Grandpierre, 2010). Így tehát a Kárpát-medencei ősnép utódai, akik tisztelték őseiket, őseik földjét, szintén elsősorban keletre települtek ki, hogy biztosíthassák népük folytonosságát. Az ősi székely szokásjog ugyanebből a hagyományból eredhet, és ez a székelyek őshonosságát új távlatok közé helyezi. És ha ezt a következtetést további tények is megerősítik (lásd Orbán-Grandpierre, 2009), akkor az i.e. 6. évezredben Erdélyben őshonos székelyektől származik az i.e. 1. évezredben a görögöktől szkíta nevet kapott nép! Ezt a meglepő következtetést egész sor alapvető tény támasztja alá. Ezekből mutatunk be néhányat.

Grandpierre K. Endre (1996a, 22-36), és nyomán Orbán Dezső (Orbán, Grandpierre, 2009, 29-37) kimutatták, hogy a székely népnév és a szkíta népnév ugyanannak a népnévnek két változata. Grandpierre K. Endre mellett érvelt, hogy a székely és a szkíta ugyanaz a nép (1996a, 29 és a következő oldalak). És ha ez az azonosság kimutathatóan székely eredetet jelent, az az egyik legnagyobb fordulatot jelentheti történelemszemléletünkben.

Figyelemre méltó, hogy Govedarica a „jogarhordozók népét” a „sztyepp urának” nevezi. A jogarak kétségkívül felségjevények, tehát a „jogarhordozó nép” egy királyi nép. Mekkora létszámú lehet ez a királyi nép? Manzura több, mint 800 település adatait dolgozta fel. Ezek átlagos létszáma 30 és 1000 fő közöttire tehető. A szóban forgó korban és körzetben több ezer településen lakott a népesség, tehát létszáma több száz ezres, milliós nagyságrendű volt már az i.e. 5. évezredben. Az új környezetben hamarosan hatalmas fejlődés indult be, ahogy azt a királyi kurgánok építése is jelzi (lásd alább). A jogarhordozó nép 3 000 éves fennállása után folytatódik a pre-kimmerek (gerendavázas műveltség, srubnaya) és a pre-szkíták (andronovói műveltség) népében (3. kép), a Kárpát-medencétől Koreáig terjedő hatalmas övezetben.

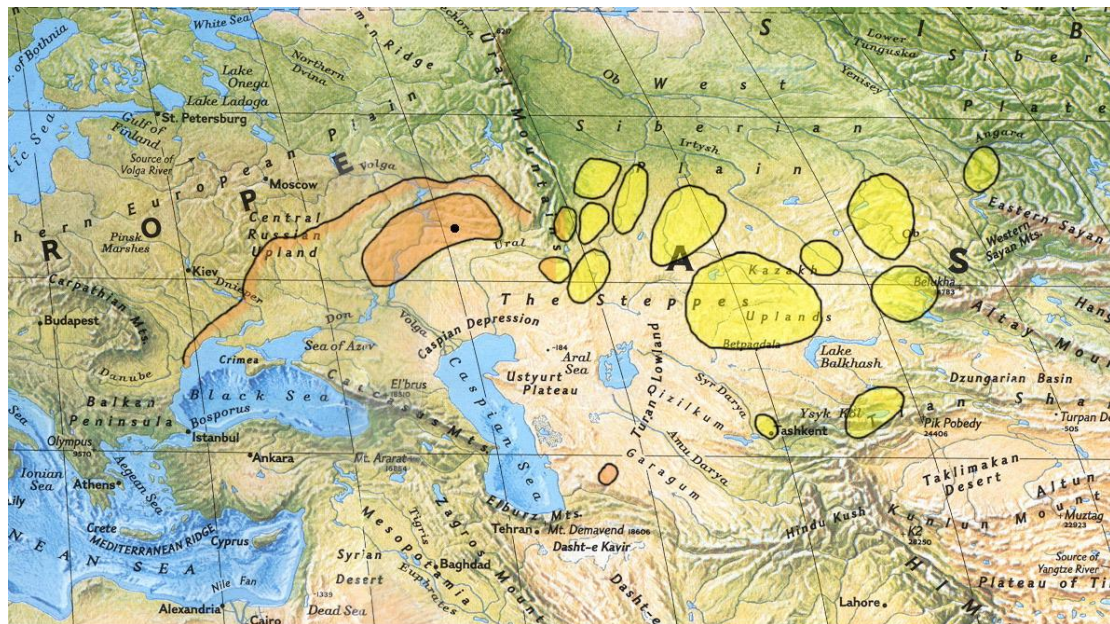

Figure 1. Map of Eurasia about 1,900 BC.

SRUBNAYA ANDRONOVO

3. kép. A srubnaya (gerendavázás építkezők, pre-kimmerek) és az andronovó (pre-szkíták, magyarok) nép körzete az egész eurázsiai síkság, i.e. 1 900 körül.

Az i.e. 1. évezred első felében a kimmerek, a szkíták és a keletebbre a hunok uralják az egész eurázsiai síkságot. Ez a három népnév a jelek szerint ugyanazt a népet takarja. Hérodotosz szerint az i.e. 1. évezred elején a kimmerek királyi törzse és a nyugat-eurázsiai síkságon őshonos, a királyi kimmerekkel együtt élő nép egyenlő katonai erőt képviseltek. (Megjegyezzük, hogy a magyar fordításban - Hérodotosz: A görög-perzsa háború, IV. Könyv, 11. §, 1989, 269. o. - a bennszülöttek, őshonosak jelentésű angol „natives” szót „kimmerek”-re cserélték, és ezzel a bennszülött, őshonos jelentést eltüntették.) Ezek szerint a királyi kimmerek népe a nyugat-eurázsiai síkságot évezredek óta lakó nagy nép létszámával összevethető létszámú! Ez a királyi nép ráadásul kiemelkedően magas, rendkívüli jelentőségű tudással és gazdagsággal bírt.

Govedarica megjegyezte, hogy az (I)-(V) körzetek i.e. 5 100-tól kezdve háromezer éven át szoros kapcsolatokat tartottak fenn egymással. Ez a tény arra utal, hogy évezredek és ezer kilométereken át képes volt ez a nép megtartani egységes szervezettségét, vagyis rendkívüli államszervező képességgel rendelkezett. A kiemelkedő államszervező képesség az őskorban és az ókorban a mágusok sajátja, éppúgy, mint a magasműveltség, a nőtisztelet, és a nők kiemelkedő tudása. Ezen jelenségek együttese tehát egyrészt azt jelzi, hogy az időszámításunk előtti évezredekben a Kárpát-medencében volt a mágusok központja, másrészt azt, hogy az eurázsiai síkság népességének a Kárpát-medence az őshazája.

A régészek rendszerint fazekasedényeikről, temetkezési szokásaik jellegzetességeiről, vagy első jelentős lelőhelyeiről nevezik el a régészeti kultúrák népét. Azt a népet, amit Govedarica egyik temetkezési szokásáról a jogarak népének nevez, a legtöbb kutató lelőhelyeiről erődsi (Erdély), kukutyini (ma: Moldva), vagy tripoljei (ma: Ukrajna) kultúrájának nevezi. Ezt az erődsi, kukutyini-tripoljei kultúrát (4. kép) ma az első európai civilizációnak tekintik (History of Europe, 2010).

4. kép. Az Erősd-Kukutyin-Tripoljei fazekasság népének körzete, i.e. 5 500 – 2 750.

Fejlett írása volt az i.e. 6. évezred végén (Tordos, Tatárlaka, Vinca), és az írás innen terjedt el Délkelet-Európába (Fehérné Walter, 1975, 1. Kötet, 37.o.; Todorovic, 4. térkép).

Todorović "iránytérképe" a vonalasjegyek terjedéséről.

5. kép. Todorovic térképe az Öreg Európa írásának elterjedéséről, i.e. 5 500-tól.

Natalia Taranec, a Sydney-i Powerhouse Museum munkatársa 2005-ben megjelent cikkében az i.e. 5 500-tól i.e. 2 400-ig az eurázsiai síkság nyugati felén élő kukutyini-tripoljei műveltség népéről (Cucuteni-Trypillian culture, 2010) megjegyzi, hogy utódaik a szkíták. Ha viszont az eurázsiai síkság népe a Kárpát-medence ősnépéből települt ki, akkor a Kárpát-medence őshonos népe a szkíták elődje. Mivel a székelyek magyarul beszélnek, és őrzik ennek az ősnépnek a hagyományait, szokásait, ezért arra a következtetésre jutunk, hogy a Kárpát-medence őshonos népe, a szkíták, és a székely-magyarok egyugyanazon nép, különböző korokban, különböző megközelítésben nyert elnevezései.

Különleges népjelzőnek számít, és ezért erről a temetkezési szokásáról nevezték el a kurgánok (halomsírok) népét. A halomsíros temetkezés az i.e. 5. évezredtől az i.u. 2. évezred elejéig volt jellemző, elsősorban a Kárpát-medencétől Koreáig terjedő eurázsiai síkságon. A régészek ezt a hatalmas időszakot több alegységre tagolják, ezek időrendi sorrendben a következők: a kukutyini-tripoljei kultúrával kapcsolatos Sredny Stog kultúra (ehhez fűzik a lovaskultúra megszületését az i.e. 5. évezredben), a gödörsíros kultúra, a gerendavázak kultúra, a szkíta, a szarmata, a hun, és a kun-

kipcsak. Ha a kurgánok építése egy bizonyos néphez köthető, akkor ez a nép a szkíta-szarmata-hun-kun-kipcsak nép. Tegyük hozzá, hogy az Alföldön 40 000 kurgán létét tartják számon! A kurgánok népe rendkívüli tudású, kiemelkedő szellemi, technikai, művészi és anyagi gazdagsággal bírt. Az i.e. 3 500-3 300 időszak körül például a Kaukázus északi lábánál fekvő Kubán erdős-sík körzetben különösen gazdag, kimondottan királyi kurgánsírokat kezdtek emelni. Az óriás halomsírokat kőoszlopok övezték, s mélyükben mesés kincseket rejtő sírkamrákat őriztek. A sírkamrákban 70 literes óriás üstöt is találtak. Ezek az üstök kaukázusi eredetű, arzén tartalmú bronzból készültek, mellettük arany- és ezüstlemezekből készült, állatdíszítéses vázák, arany bikával díszített ezüst rudak, bronz fokosok és török, többszáz arany, türkiz és kalcedon ékszerek feküdtek (Anthony, 2004). Az üstök később a szkíta, hun és magyar nép jellegzetes tárgyaiként ismeretesek (6. kép, törteli hun üst).

6. kép. A törteli hun üst, i.sz. 400 körül.

A régészeti népjelzők tárgyak jellegzetességeire épülnek, tehát az adott tárgyakat előállító népnél rendszerint szűkebb korszakra és körzetre korlátozódnak (Grandpierre K. Endre – Grandpierre Atilla, 2006). Világos ugyanis, hogy a mai magyar nép más tárgyakat használ ma, mint száz vagy ezer évvel ezelőtt, mégis ugyanarról a népről van szó. Hasonlóan, a történelmi népnevek is gyakran leszűkítő jellegűek, különösen egy ősi és nagy körzetben élő nép esetében, mert a különböző korokban az adott nép másként szerveződhet, és a különböző szomszédos népek is másként nevezhetik. Ráadásul többféle jellemző tulajdonsága is lehet egy-egy népnek, és az elnevezés ezek közül szükségképpen egyet emel ki. A jogarhodozók népe (Govedarica, 2004) ugyanabban a korban (i.e. 5 100 – i.e. 2 400), ugyanabban a körzetben (Kárpát-medence és az eurázsiai síkság) él, ugyanazon jellemzőkkel bír, mint az erősdikukutyini-tripoljei műveltség népe (Cucuteni-Trypillian culture, 2010), és a kurgánok népe (Kurgan culture, 2003), tehát ez a három nép-elnevezés a valóságban ugyanazt a népet takarja. Azonosítható-e, hogy melyik, a történelemből ismert nép őseiről van szó? Próbáljuk ezt a kérdést az eddig bemutatott eredményektől függetlenül megvizsgálni! Ehhez egy újabb régészeti népjelzőre támaszkodunk. A hatalmas üstök a hunok régészeti népjelzői (Bóna-Cseh-Nagy és mtsai, 1993). Érdekes, hogy az „üst” címszónál az üstöt az angol nyelvű Wikipédiában a magyar bogrács képével szemléltetik (Cauldron, 2010)! Erdélyben szkíta üstöket is találtak (7. kép).

7. kép. Erdélyi szkíta üst, i.e. 600 körül.

A kurgánok népe szintén hatalmas üstöket állított elő (Sylvia, 2000), és ez azt jelzi, hogy a kurgánok népének utódai a hunok. A Tien-San hegység északi lábánál fekvő

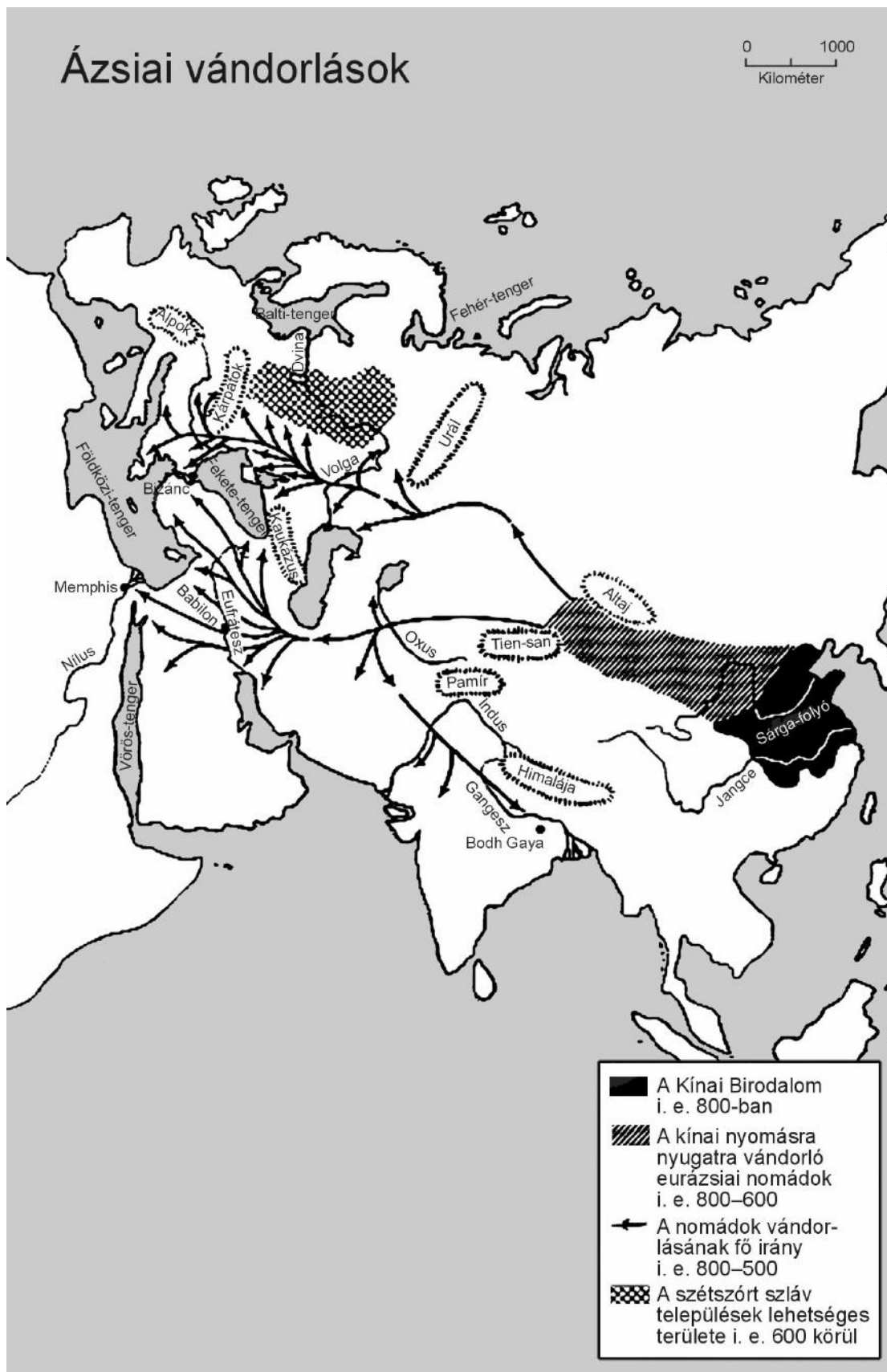

hatalmas Issyk Kul tó mélyén (a mai Kirgizisztánban) egy bámulatosan nagy szakértelemmel megalkotott 2 500 éves hatalmas üstre bukkantak. A szakértők szerint az egyes darabok egymáshoz illesztése annyira pontos, hogy ehhez hasonló pontosságot ma csak nemesgázban végzett fémmegmunkálással lehet elérni. Rejtély, hogyan volt képes a 2 500 éve itt lakó királyi szaka-szkíta nép ilyen magas-technológiájú tökélyt. Különlegesen magas szintű a bronz tükrök, a díszes lószerszámok és sok más egyéb tárgy. A víz alatt kisebb, aranyból készült drótgűrűket és nagy, hatlapú aranytömböket találtak (Lukashov, 2008). Ez a műveltség legalább olyan magas szintű, mint az ókor kecmagasabb, ismert műveltségei, a görög vagy az egyiptomi. A királyi szaka-szkíta nép öltözködése is rendkívüli műveltséget és gazdagságot sugároz (8. ábra). Tegyük hozzá, hogy a legújabb embertani vizsgálatok szerint a gerendavázas kultúra népének koponyája azonosítható az ugyanebben a körzetben utánuk következő szkítákra jellemzővel (Dolukhanov, 1996).

7. kép. Arany szaka. Az Issyk Kul-i kurgán feltárásából helyreállított ősi székelyszaka viselet, i.e. 500 körül.

Az Ordos körzetéből az i.e. 8.-6. században Európába érkezett hunokat az ókori görögök szkítának nevezték (Gilbert, 2002, map 2; 9. ábra), tehát a két népnév ugyanazt a népet jelzi, ugyanabban a korban.

8. kép. Az ókori Magyarország keleti körzetéből nyugatra költöző hun csoportot a görögök szkítának nevezik.

Érdekes például, hogy Ciprus szigetére az i.e. 8. században érkeztek meg a szkíták. Virágzó társadalom bontakozott ki nyomukban, királyi sírokkal, amelyeket bár kiraboltak, még mindig igazán királyi bőséggel kápráztatnak el bennünket. Lóáldozat nyomai, bronz állványok, óriási üstök szirénekkal, griffekkel díszítve, díszes szekerek, lószerszámok, elefántcsont-gyöngyök és páratlan eleganciával díszített trónok vallanak mestereik magas műveltségéről (Prehistoric Cyprus, 2010).

Nem kétséges, az ősi helynevek, amelyeket még nem fertőzött meg a terjeszkedő, hódító hajlamtól űzött országok nyelvi imperializmusa, valamely nép ittlétének vagy ittnemléteinek legszilárdabb bizonyítékai közé tartoznak (Grandpierre K. Endre, 1996). Az eurázsiai helységnevek vizsgálata alátámasztja az eurázsiai síkság településeinek erdélyi székely eredetét (Bihari, 2004). Herodotosz írja, hogy a szkíták önelnevezése: szkolota, vagyis levágva a –ta népnév-képzőt, a szkol, szikul, székely népnév mássalhangzóira bukkanunk. A világ több száz millió helynévnek számítógépes elemzésével kimutatta, hogy a sz*k*(l) népnév (itt a * jel tetszőleges magánhangzót jelöl) változatai elsősorban Euráziában, azon belül is a Kárpát-medencében, Erdélyben és Moldvában a leggyakoribbak. Az egész Euráziára kiterjesztett keresés során tömegesen bukkannak elő az erdélyi helységnevek. A helységnevek tanúsága szerint a székelyek elnevezése valójában nem más, mint az ősi szaka népnév modern változata, írja Bihari (u. ott, 91. o.). Az itt bemutatott tények értelmében azonban fordított a helyzet: inkább a szaka, szkíta népnév tekinthető a székely népnév változatának.

Vizsgálataink szerint a szkíták székely-magyar eredetűek. Az i.e. 5 100-tól az ókori görögök koráig ez a népesség sokszorosára növekedhetett. Az a földrajzi körzet, amelyben éltek évezredek át, i.e. 5 100-tól i.sz. 453-ig, Atila meggyilkoltatásáig, kiterjedt a Kárpát-medencétől Koreáig és Észak-Indiáig (Grandpierre K. Endre – Grandpierre Atila, 2006; Grandpierre, 2007; Aradi, 2005). Ez a tény alátámasztja, hogy az ókori történészek a szkítákat a legrégebbi és legnagyobb lélekszámú népként ismerték. „A szkítákkal egyetlen európai nép sem állhatja ki az összehasonlítást, sőt még Ázsiában sincs egyetlen nemzet sem, aki megmérkőzhetne velük, ha összefognak.” (Thukydides, i.e. 431, ford. Zsoldos Benő, 1887, II. Könyv, 190. o.). Terdzsüman Mahmud, I. Szülejmán szultán tudós magyar tolmácsa által megmentett Árpád nagykirály-kori magyar ősgeszta, a Tárih-i-Üngürüs (magyarul: A magyarok története, tehát az “üngürüs” népnév a magyarok török neve) ekképpen emlékezik meg a vízözönt követő időkben Hunor által a Kárpát-medencében talált népről: Hunor, Nimród fia - “elvált Adzsem /Perzsia / padisahjától, és Pannonijja tartományába költözött. Amikor abba a tartományba érkeztek, látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcs és bő termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön (azaz Hunor népének a nyelvén) beszélnek az ottani népek.” Az eredetileg regösök által írt őskronika azt bizonyítja, hogy üngürüs népe Hunor nemzetségéből származott. Tökéletesen világos okfejtés és ezredéves régiségből fakadó nyom a magyar nemzeti lét ősi voltára és arra, hogy a magyarok már a vízözönt követően itt éltek, és innen költöztek ki meghatározatlanul korábbi időkben az Európa keletén fekvő másik Szkítiába. Grandpierre K. Endre (1979, 1990) kimutatta, hogy Csodaszarvas-mondáink több tízezer évre tekinthetnek vissza, és a magyar őshazába, a Kárpát-medencébe történő visszatérés isteni elrendeléséről tanúskodnak.

Xenophon írja, hogy Európát és Ázsiát a szkíták uralják. Ezt a régészeti leletek teljes mértékben alátámasztják (térkép a szkíta régészeti leletekről). A szkíta befolyás

kiterjedt Koreáig és Japánig. Különböző koreai tárgyak, mégpedig nagy jelentőségűek, mint például a koreai Silla királyság koronái, szkíta jellegűek. Hasonló szkíta jellegű koronákat találtak Japán Kofun korszakában (i.sz. 250-538, vagyis az ún. hun korban) (Cambon et al., 2006, 282). A kínaiak a szkítáktól vették át az állatstílust (Mallory, Mair 2000). A hun-magyar népzene hatása a kínai népzene máig kimutathatóan meghatározó jelentőségű (Juhász, 2005). Nagyon ősi időkben, vagy már a kínai vallás hajnala előtt, a mágusok vallásának szervezett papsága lehetett (de Groot [1982, VI, II:1187]). Az i.e. évezredekben a mágusok a kínai vallás minden szintjén vezető szerepet játszottak (Schafer [2005, 234]). Victor H. Mair, a kínai nyelv és irodalom professzora régészeti és nyelvi bizonyítékokra bukkant, amelyek azt bizonyítják, hogy az ó-kínai „*myag, mágus, természettudós, filozófus” jelentésű szó nem kínai, hanem közép-ázsiai eredetű (Mair [1990]). Kínában a mágusok tanítása elsősorban az ősi királyi vallásban volt fontos (Harper [1995]). A kínai univerzalizmus, konfucianizmus, taoizmus a mágusok tanításaira épült. Modi professzor (Modi, 1926) és Aradi Éva (Aradi, 2005) könyveiből tudjuk, hogy a szkíta-magyar-hun kultúra alapvető hatást gyakorolt az indiai történelemre és műveltségre (Grandpierre, 2007). Hiteles történetíró, Josephus Flavius (i. sz. 37) írja *Antiquitates c.* munkájában (Flavius, 1957, 59), hogy Magóg és Gomer népei a vízözön után „a Don folyóig, nyugaton pedig Gadeiráig (ma Cadiz), elfoglalván a térséget, amelyre rábukkantak, **s amelyet előttük senki sem lakott**, a saját neveik szerint nevezték el a népeket. A Hérodotosz feljegyezte szkíta ősmondában Hargita **első emberként „néptelen tájon” született**, vagyis a szkítasággal jelent meg az ember a Kárpát-medencében.

Középkori krónikáinkban, néphagyományainkban megőrződött annak hite, hogy a magyar hajdanta a világ legnagyobb lélekszámú népe volt. A magyar őskirályok a négy égtáj urai, ők szervezték meg a négy égtáj őreinek hálózatát, szorosan ide tartozik a négy folyó, az esztergomi oroszlános címer négy sávja. Az őshazához ragaszkodás fejeződik ki a középkori „*Extra Hungariam non est vita*” (Magyarországon kívül nincs élet) szólásban is (Grandpierre K. Endre, 1996). A székelység több ezer éves erdélyi őshonosságára nemrég derült fény (Orbán-Grandpierre, 2009).

Mindezek fényében ideje felismernünk: a székely-magyarság szkíta-hun eredetének tétele helyett helyesebb ma már a szkíta-hun nép székely-magyar eredetéről beszélni.

Irodalomjegyzék:

Bóna, I., Cseh, J., Nagy M., Tomka P., Tóth Á. 1993, Hunok-gepidák-langobardok.
http://www.bkiado.hu/netre/netre_hungeplan/hungeplanjobb_metaval.htm#hun%C3%BCst

Dolukhanov, Pavel, 1996, *The Early Slavs. Eastern Europe from the initial Settlement to the Kievan Rus.* Longman, p. 125 (& references therein)

Govedarica, B. 2004, *Zeptertrager: Herrscher der Steppe.* Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein. Heidelberger Akademie der Wissenschaften, 21.

Martin Gilbert, 2002, *The Routledge atlas of Russian history.* Routledge, London, map 2.

Mallory and Mair, 2000, *The Tarim Mummies: Ancient China and the Mystery of the Earliest Peoples from the West*.

Nikolai Lukashov, 2008, Ancient Civilization Discovered at the Bottom of Lake Issyk Kul in the Kyrgyz Mountains.

<http://www.redicecreations.com/article.php?id=2626>

http://en.wikipedia.org/wiki/Prehistoric_Cyprus